

LITERATUROZNAWSTWO / LETTERKUNDE

ROCZNIKI HUMANISTYCZNE
Tom LXIV, zeszyt 5 – 2016

ZESZYT SPECJALNY / SPECIALE UITGAVE

DOI: <http://dx.doi.org/10.18290/rh.2016.64.5s-13>

MAŁGORZATA DOWLASZEWICZ

DE ‘REIZEN’ VAN RUUSBROEC NAAR POLEN: OVER DE VERTALINGEN VAN HET WERK VAN JAN VAN RUUSBROEC (1293–1381) NAAR HET POOLS

A b s t r a c t. De tractaten van Jan van Ruusbroec zijn meerdere keren in het Pools vertaald. De eerste bekende vertaling werd gepubliceerd in 1874 en de laatste in 2006. Dit artikel analyseert de bemiddelaars die verantwoordelijk zijn voor de Poolse edities — vertalers en uitgeverijen. Het artikel wil een antwoord geven op waarom zij de gedachten van deze middeleeuwse Vlaamse mystiek naar Polen hebben gebracht, welke algemene keuzes ze hebben gemaakt (de brontekst, de presentatie) en wat de ontvangst ervan was. Het lijkt erop dat de meeste vertalingen werden voorbereid en gepubliceerd in een conservatieve katholieke omgeving. Dit was de waarschijnlijke reden voor gebrek aan interesse in de werken van Ruusbroec buiten deze kring. Tussen 2000 en 2006 werden de volledige werken vertaald met een moderne Nederlandse editie van de tractaten als brontekst. Deze Poolse publicatie die bestaat uit vier delen biedt niet alleen de vertaling van de werken van Ruusbroec maar geeft ook een uitgebreide analyse van zijn leven en aanwezigheid in de wereldse mystieke literatuur. Het zou een golf van nieuwe interesse in deze grote middeleeuwse geschriften kunnen veroorzaken.

Trefwoorden: bemiddelaar; Ruusbroec; vertalingen; uitgeverij; mystiek.

1. JAN VAN RUUSBROEC

Na bijna vijf eeuwen actieve bekeringsrondes van vooral Angelsaksische missionarissen was ongeveer vanaf de elfde eeuw het christendom de belangrijkste godsdienst in de Lage Landen. De religie had invloed op alle aspecten van het maatschappelijk leven, de meeste literatuur en kunst ontstond

Dr. MAŁGORZATA DOWLASZEWICZ is Assistant Professor bij de Erasmus-Leerstool voor Nederlandse Filologie van de Universiteit van Wrocław; correspondentie-adres: Katedra Filologii Niderlandzkiej im. Erazma z Rotterdamu, Uniwersytet Wrocławski, ul. Kuźnicza 20–22, 50–138 Wrocław, Polen; e-mail: malgorzata.dowlaszewicz@uwr.edu.pl

rond de kerkelijke instellingen. In de dertiende eeuw begonnen echter de steden zich te ontwikkelen en in het kielzog daarvan namen seculiere instellingen steeds meer de publieke taak over, de maatschappij werd ook steeds kritischer. Die kritiek werd uitgedrukt in het ontstaan van religieuze stromingen die voornamelijk naar geestelijke vernieuwing streefden. Binnen deze stromingen ontstonden ook traktaten die vaak impulsen gaven voor internationale navolging. De belangrijkste teksten werden geschreven door Geert Grote (1340–1384) en Thomas à Kempis (1380–1471) die binnen de beweging van de Moderne Devotie actief waren, maar ook door de internationaal minder bekende Jan van Ruusbroec, die — hoewel hij contacten onderhield met Geert Grote — een eigen weg koos.

Het geschreven werk van de Zuid-Nederlandse mysticus Jan van Ruusbroec omvat dertien in de volkstaal geschreven traktaten.¹ Deze traktaten onderscheiden zich van andere geestelijke literatuur uit die tijd door hun tamelijk vrije vorm. Ruusbroec schreef geen preken en zijn teksten waren evenmin bestemd om voorgelezen te worden, waardoor zowel de lengte als ook de literaire vorm meer aan de inhoud aangepast konden worden dan aan de verwachtingen van het publiek. De uitbundige beeldspraak en de inbedding (zij het niet expliciet) in de Latijnse wetenschappelijke traditie zijn hoogstwaarschijnlijk de reden dat de teksten enerzijds niet altijd rechtstreeks de bedoeling van de auteur weergeven en anderzijds zo universeel zijn dat ze makkelijk te doorgronden zijn ook zonder cultuurhistorische kennis van de tijd of het milieu van Ruusbroec. “*De geschiedenis van zijn schrijverschap speelt zich af [...] binnen de driehoek van geloof, literatuur en wetenschap*” (Warnar 2003, 48–49) en is in principe niet tijd- of plaatsgebonden. Daardoor kan het werk van Ruusbroec ook vanuit verschillende (de religieuze, literaire en wetenschappelijke) invalshoeken worden geïnterpreteerd.

¹ *Vanden seven sloten* (1346), *Een spiegel der ewigher salicheit* (1359), *Dat rike der ghelieven*, *Vanden XII dogheden*, *Vanden gheesteliken tabernakel*, *Dat boecksken der verclaringhe* (ca. 1360), *Van seven trappen* (ca. 1360), *Die chierheit der gheesteliker brulocht* (ca. 1500-1520), *Vanden blinckenden steen of het mystieke zoonschap* (voor 1343), *Vanden kerstenen ghelove* (voor 1343), *Vanden vier becoringhen* (voor 1343), *Dat boec der hoechster waerheit* (voor 1380), *Vanden twaelf beghinen* (voor 1380).

2. POOLSE VERTALINGEN VAN MIDDELNEDERLANDSE LITERATUUR

In het Pools werden de werken van Ruusbroec enkele keren vertaald. Voor zover op dit moment bekend zijn er vier verschillende Poolse vertalingen gemaakt. De oudste vertaling uit 1874 draagt de titel *Rusbrock przedziwny* [Ruusbroec de wonderbare] en is een vertaling door Walerian Przewłocki van de Franse bloemlezing *Rusbrock l'Admirable: (œuvres choisies)* door Ernest Hello (1869). Hetzelfde boek van Hello vormde ook de bron voor het in 1938 door Anna Szottowa uitgegeven *Myśli Błogosławionego Jana Ruysbroecka* [De gedachten van de zalige Jan Ruusbroec], waarin het gedachtengoed van Ruusbroec in naar thema's gerangschikte uitspraken wordt gepresenteerd. In het jaar 2000 verschenen er twee vertalingen tegelijk: *Ozdoba duchowego wesela* [Het sieraad der geestelijke bruiloft] door Piotr Sulikowski uit het Duits vertaald en het eerste deel van het volledige werk van Ruusbroec *Dziela* [Werken] door Maria Lew-Dylewski dat in 2006 voltooid werd.

De eerste drie voornoemde vertalingen omvatten alleen fragmenten van de teksten van Ruusbroec en hebben als brontekst niet de oorspronkelijke Middelnederlandse versie, maar een Duitse of Franse vertaling. Dat is niet ongewoon voor oudere literatuur. Er zijn nauwelijks vertalingen van Middelnederlandse literatuur in het Pools en de meeste zijn evenmin rechtstreeks uit het Nederlands vertaald. Behalve het werk van Jan van Ruusbroec hebben nog twee teksten een Middelnederlandse tekst als bron: *Mariken van Nieuw-meghen* (Oczko 1998) en *Beatrijs* (ongepubliceerd). Indirect vertaald of bewerkt zijn:

- ♦ *Elckerlijc* eenmaal als een getrouwe vertaling van de Engelse *Everyman* en de andere keer als bewerking van het Duitse *Jedermann*, dat ook een adaptatie van het verhaal is,
- ♦ *Beatrijs* als *Siostra Beatryks: w trzech aktach* — een vertaling van de Franse adaptatie *Soeur Beatrice* van Maeterlinck,
- ♦ fragmenten van *Der naturen bloeme* van Jacob van Maerlant vanuit het moderne Nederlands in een tweetalige editie als *Vier viervoeters/Cztery czworonogi*.

Cudowna historia Maryjki z Nijmegen, która przez siedem lat miała do czynienia z diabłem (Het wonderbaarlijke verhaal van Mariken van Nieuw-meghen die zeven jaar lang met de duivel verkeerde) werd eerst letterlijk vanuit het Middelnederlands door Piotr Oczko vertaald en later bewerkt door Włodzimierz Szturc, die geen kennis van de oorspronkelijke taal had. Der-

gelijk tandemwerk is niet ongewoon bij het vertalen van oude literatuur. Bij gebrek aan specialisten die de middeleeuwse teksten kunnen begrijpen en tegelijkertijd een literair mooie tekst in hun moedertaal kunnen voortbrengen, is deze samenwerking een goede oplossing.

Beatrijs werd vertaald door een groep studenten die vanuit hun eigen kennis, met behulp van het woordenboek Middelnederlands en onder begeleiding van een docent oude letteren de Poolse versie schreven. Bij de moderne hertaling werden zowel verschillende Engelse en Duitse vertalingen gebruikt als ook gebruik gemaakt van werkbijeenkomsten met vertalers van *Beatrijs* naar het Hongaars en Roemeens ter ondersteuning van het project.²

3. MEDIATOR(S)

De manier waarop een tekst in een andere dan de bronomgeving circuleert, hangt van veel factoren af. Ten eerste is de positie van een dergelijke tekst (en de auteur ervan) in de oorspronkelijke cultuur van belang. Een erkende schrijver wordt vaker vertaald en gelezen buiten de grenzen dan een auteur die in zijn eigen land weinig bekendheid krijgt of niet gewaardeerd wordt.³ Ten tweede zijn de banden tussen de twee landen, talen, culturen van groot belang. Er is meer belangstelling voor de Indonesische cultuur in Nederland dan bijvoorbeeld in Slowakije, alleen al vanwege de gedeelde geschiedenis. Ten derde is de positie van de bemiddelaar van groot belang. Een bekende vertaler kan aan de populariteit van het vertaalde werk bijdragen. Dit geldt niet alleen voor onbekend werk uit de broncultuur. Toen de bekende Poolse dichter Stanisław Barańczak (1946–2014) in de jaren negentig van de twintigste eeuw besloot het werk van William Shakespeare te vertalen, was de naam van de grootste schrijver die Engeland ooit heeft voortgebracht in Polen zeker al bekend, *Macbeth* en *Hamlet* stonden op verschillende literatuurlijsten van Poolse scholen, maar de bestaande vertalingen waren verouderd en niet echt vlot. Met de nieuwe reeks vertalingen van Shakespeares werk kwam er ook een nieuwe golf van belangstelling op gang, voornamelijk op toneelgebied.

² De vertaling ontstond in het kader van het project *Beatrijs internationaal* dat in de jaren 2010–2012 de internationale verspreiding en circulatie van het bekende Middelnederlandse verhaal analyseerde en een aantal nieuwe vertalingen van deze tekst in verschillende talen voortbracht.

³ Op deze regel kennen we weliswaar een aantal uitzonderingen, zoals de internationale faam van Cees Nooteboom.

De bemiddelaar of mediator kan dus invloed hebben op de keuze van de vertaalde tekst, de manier van vertalen en de verspreiding daarvan in de doelcultuur. Zijn (of haar) belang werd in wetenschappelijk onderzoek naar culturele transfer al meermalen besproken (D'hulst et.al. 2014; Bedeker & Feinauer 2006). Aangezien de definitie van de mediator varieert, geven we hier geen nieuwe, maar gebruiken een formulering die tamelijk breed is en tegelijk de term nauwkeurig bepaalt.

A cultural mediator [...] is [...] someone who develops transfer activities between and across different cultural fields such as literature, art, music, and so on, and who transgresses the physical and linguistic boundary lines of regions. [...] [He] is active within intercultural and inter-artistic networks that transcend the boundaries between cultures and languages. (Lobbés en Meylaerts 2015, 406)

Een detail dat in het kader van dit onderzoek uitgebreid dient te worden is de betekenis van '*someone*', dat hier niet alleen als een persoon, maar ook als een instelling (de uitgeverij) geïnterpreteerd moet worden.

Voor de circulatie van een brontekst in een andere doeltaal, doelcultuur of doelperiode is de rol van de mediators van enorm belang. Ze bepalen mede het succes en kunnen de bedoeling van het oorspronkelijke werk herscheppen. Om dat te doen is het echter essentieel om de oorspronkelijke bedoeling te begrijpen en daarvoor is kennis van de brontaal en -cultuur nodig. Voor de oudere letteren, hier in het bijzonder de middeleeuwse, vormt de kennis van de brontaal al vaak een probleem en de betekenis wordt ook op zeer uiteenlopende manieren geïnterpreteerd. Deze interpretatie begint al bij het ontcijferen van de handgeschreven literatuur of de vroege drukken en de perceptie van afzonderlijke woorden en zinnen in de tekst. Het leren van het Middelnederlands kan voor een Nederlandstalige al net zo moeilijk zijn als het leren van een moderne vreemde taal. Des te moeilijker is het voor een anderstalige die meerdere grenzen moet overschrijden — niet alleen de afstand in tijd, maar ook die van taal en cultuur — om een Middelnederlandse tekst te begrijpen.

In een dergelijke meerdimensionele teksttransfer (niet alleen in ruimte, maar ook in tijd) zijn vooral de mediatiepunten van groot belang. Die beïnvloeden de receptie van de ideeën, van de tekst, van de cultuur. Daarom pleiten Lobbés en Meylaerts (2015) voor onderzoek naar de interculturele mediators waardoor de literaire geschiedschrijving niet langer een statische weergave van culturele eindproducten blijft, maar de dynamische uitwisse-

ling tussen nationale en internationale culturele identiteiten zal onthullen. Dat geeft de mogelijkheid om de relatie tussen deze identiteiten en de ontwikkeling daarvan te bestuderen. Voor de genoemde werken van Ruusbroec hebben we meerdere mediators: vier verschillende uitgeverijen en vier vertalers die drie verschillende bronteksten kozen.

4. DE VERTALER EN DE KEUZE VAN DE BRONTEKST

De brontaal wordt, zoals hierboven al aangeduid, vooral door de kennis en mogelijkheden van de vertaler bepaald. Walerian Przewłocki (1828–1895), de vertaler van de tot nu toe oudste bekende vertaling van Ruusbroec, zette zich als cavalerist in voor de onafhankelijkheid van Polen, nam daarbij deel aan de Hongaarse opstand in 1849 en kwam, tijdens zijn latere militaire carrière, in contact met de congregatie van de Resurrectionisten in Rome. Daar heeft hij theologie gestudeerd en werd hij in 1866 lid van de congregatie. Over zijn werk als auteur of vertaler is weinig bekend. Hij gebruikte de initialen X.W.P. (Priester Walerian Przewłocki) die we ook vinden in zijn andere publicatie *Listy z podróży za-atlantyckiej* [Brieven van de reis over de Atlantische Oceaan], een verzameling brieven gepubliceerd in Chicago in 1881. De keuze van de Franse brontekst kan zowel met zijn talenkennis als ook met de populariteit van de vertaling van Hello te maken hebben. Dat Przewłocki Frans beheerste, wordt bevestigd door zijn Franstalige correspondentie met vertegenwoordigers van de congregatie die bewaard is gebleven en in verschillende Poolse bibliotheken beschikbaar is. Hij verbleef verschillende keren in Frankrijk waar hij, onder andere, in 1862 artikelen verzorgde die in het tijdschrift *Czas* in Krakau verschenen.⁴ Hij werkte bovendien een tijd lang in het Franse consulaat in Bulgarije.

Over de reden van zijn vertaling van Ruusbroec is weinig bekend. Waarschijnlijk werd hij geïnspireerd door Walerian Kalinka (1826–1886), een lid van zijn congregatie die bekend is vanwege zijn medewerking aan de uitgave van meerdere tijdschriften en belangrijke publicaties over de geschiedenis van Polen en over het katholicisme. Kalinka was diverse keren in Nederland en België en

⁴ Al na de ondergang van de Poolse onafhankelijkheid in 1795 toen de laatste stukjes van het land tussen Rusland, Pruisen en Oostenrijk werden verdeeld, werd Frankrijk de hoop voor veel Poolse edelen. De grootste emigratiegolf begon echter na de mislukte Novemberrevolutie van 1830. Velen gingen in ballingschap en Parijs werd eigenlijk de culturele hoofdstad van Polen waar onder meer de dichter Adam Mickiewicz en de componist Frédéric Chopin zich vestigden.

heeft daar kennis met het werk van Ruusbroec kunnen maken. Kalinka heeft ook bij de uitgave van *Ruusbroeck przedziwny* geholpen. Przewłocki zal zelf als lid van de congregatie belangstelling hebben gehad voor deze mysticus. Ruusbroec werd pas in 1908 zalig verklaard, maar de procedure liep al vanaf de zeventiende eeuw en werd na 1885 opnieuw op gang gebracht. Daarom verschenen er in België in die tijd nieuwe studies over Ruusbroec en werden voor het eerst zijn verzamelde werken uitgegeven (Mertens 1993).

Anna Szottowa (ca. 1884–1953; geboren Jasińska) was getrouwd met Karol Szott (1883–1950) die in het bestuur van de uitgeverij Księgarnia Świętego Wojciecha (Boekhandel van de heilige Adalbert) zat. Szottowa is vooral bekend om haar (jeugd)bewerkingen van heiligenlevens en vertalingen uit het Engels en het Frans. Ze publiceerde zowel legenden en sprookjes (bijvoorbeeld de vertalingen van het werk van Charles Perrault), als ook vertalingen en bloemlezingen van theologische en hagiografische werken. De theologische thematiek was haar bekend en de keuze voor de toen al beroemde Franse vertaling door Hello werd door haar talenkennis bepaald. Voor haar trouwste doelpubliek (kinderen en jongeren) heeft ze vaak teksten aangepast om de soms moeilijke taal toegankelijker te maken. Ze lijkt de werken van Ruusbroec net zo te behandelen als andere bronteksten. De taal wordt begrijpelijker gemaakt, de vorm vereenvoudigd. In de inleiding verwijst Szottowa naar de oorspronkelijke taal van Ruusbroec en noemt die een 'Vlaams dialect'. Over de vertaalster is verder weinig bekend.

De vertaler van het derde boek, Piotr Sulikowski, is werkzaam aan het Instituut voor Duitse Filologie aan de Universiteit te Szczecin en is ook beëdigd vertaler van het Duits. Zijn huidige wetenschappelijk onderzoek richt zich voornamelijk op de vertaaltechnieken in vertalingen van literatuur. Behalve de fragmenten van Ruusbroec heeft hij geen andere theologische of religieuze teksten vertaald, wel heeft hij de Duitse vertaling van de poëzie van Jan Twardowski, de twintigste-eeuwse priester-dichter, in zijn onderzoek behandeld. Voor de vertaling van *Het sieraad der geestelijke bruiloft* maakte de germanist Sulikowski gebruik van een negentiende-eeuwse Duitse vertaling. Er is verder niet veel bekend over de brontekst. Sulikowski was zich er bovendien niet van bewust dat er tezelfdertijd een vertaling van het verzamelde werk van Ruusbroec in voorbereiding was. Door het ontbreken van een inleiding of andere paratekst in Sulikowski's uitgave komt de lezer helemaal niets over mogelijke vertaalproblemen te weten.

De priester Maria Lew-Dylewski die als enige het complete werk van Ruusbroec in het Pools heeft vertaald, had al eerder ervaring opgedaan met

het vertalen van theologische teksten. In 1984 kwam in Polen zijn vertaling uit het Duits van de *Theologie des Neuen Testaments* van Karl Hermann Schelkle uit. Bij de vertaling van Ruusbroec wordt sterk benadrukt dat de brontekst in het ‘Oud-Vlaams’ is geschreven en dat deze vertaling de eerste is die de oorspronkelijke brontekst gebruikt. In hoeverre Lew-Dylewski het Middelnederlands (want dat is wat hij met Oud-Vlaams bedoelde) kent, is niet zeker. Wel verwijst hij in zijn inleiding bij de uitgave naar termen uit de brontekst, soms in een moderne Nederlandse spelling, soms in een archaïserende vorm en in andere gevallen in het Pools. De vertaling is gebaseerd op de kritische editie van de *Werken* van Ruusbroec (de tweede herziene druk van de jaren 1944–1948) waarvan de taal in grote mate correspondeert met het handschrift van Groenendaal dat als bron voor deze editie diende⁵.

5. DE UITGEVER

De keuze van de uitgever is bij de werken van Ruusbroec in alle gevallen verbonden met hun thematiek. De eerste vertaling kwam uit bij Gustaw Seyfarth en Damian Czajkowski, een van de bekende boekhandels in Lemberg, ontstaan in 1868. Van alle uitgevers van de Poolse vertalingen van Ruusbroec was deze de meest veelzijdige. Bij Seyfarth en Czajkowski verschenen muziekguitgaves, teksten over geschiedenis, leerboeken, poëzie en juridische teksten; voornamelijk in het Pools, maar ook in het Duits, het Latijn en waarschijnlijk het Oekraïens. Theologische werken waren niet overheersend, maar vormden een belangrijk aandeel van de productie.

De bloemlezing van Szottowa kwam uit bij de Księgarnia Świętego Wojciecha. Dat is een katholieke boekhandel en uitgeverij uit Poznań die sinds 1897 bijbels, tijdschriften, leerboeken voor de godsdienstlessen en andere religieuze boeken op de markt brengt. Het ontstaan van deze uitgeverij was het gevolg van de encycliek van paus Leo XIII *Rerum Novarum* over de slechte werk- en leefomstandigheden van arbeiders. Deze pauselijke brief riep bij de kerk groeiende aandacht voor de arbeidersproblematiek en sociale kwesties op. Katholieke publicaties (boeken, brochures e.d.) hadden een eigen uitgever nodig, uit deze nood groeide Księgarnia Świętego Wojciecha. De keuze van de uitgever voor de vertaling van Ruusbroec werd waarschijnlijk door persoonlijke contacten bepaald. De man van Szottowa, Karol Szott, was

⁵ Sommige woorden worden in de voetnoten verklaard, andere in de Woordenlijst aan het einde van het boek.

namelijk betrokken bij het bestuur van de uitgeverij en de meeste publicaties (vertalingen en bloemlezingen) van Szottowa werden daar gepubliceerd.

De fragmenten van *Het sieraad der geestelijke bruiloft* door Piotr Sulikowski verschenen als bijlage bij het maandblad *Znak*. Het blad werd in 1946 opgericht door katholieke intellectuelen en profileerde zich als een kwaliteitscultuurblad. De thematiek is tamelijk breed, de artikelen bespreken maatschappelijke, filosofische en culturele kwesties met een tamelijk religieus karakter. Het tijdschrift is ook bekend om zijn publicatie van vertalingen van teksten die op de Poolse markt niet (of nauwelijks) aanwezig waren zoals, behalve Ruusbroec, de theoloog Karl Rahner en de filosoof Martin Heidegger. Het tijdschrift had de vertaler zelf aangesproken om de vertaling, die in hun planning paste, voor te bereiden. Of de redactie van de vertaling-inwording van het verzamelde werk wist, is niet bekend.

De vertaling van het complete werk door Lew-Dylewski verscheen als uitgave van de Orde van de Ongeschoeide Karmelieten. Deze uitgeverij geeft religieuze, voornamelijk katholieke boeken, zangboeken en werken van heiligen uit met bijzondere aandacht voor de ascetische en mystieke spiritualiteit. De uitgeverij is opgericht als gevolg van “bezinning en betrokkenheid in gebed”, zoals vermeld op de informatieve website van de uitgeverij (www1). Het historische doel was om de lezers tot vooruitgang in het gebed en een heilige levenswandel aan te moedigen; nog steeds beschouwt men invloed op de ontwikkeling van de spirituele cultuur in Polen als een van de belangrijkste taken van de uitgeverij. De thematiek en het beoogde lezerspubliek vormen dus een tamelijk beperkte kring.

6. PUBLICATIES

Als gevolg van de verschillende doelstellingen van de zojuist besproken uitgevers hebben de vertalingen een zeer uiteenlopende vorm. Walerian Przewłocki en Anna Szottowa hebben weliswaar dezelfde bron gebruikt, (de Franse vertaling van Hello) maar hun ‘eindproduct’ ziet er helemaal anders uit. Przewłocki heeft een echte vertaling gemaakt terwijl Szottowa voor een selectieve aanpak koos. *De gedachten van de zalige Jan Ruusbroec* is alleen inhoudelijk gelinkt aan de Franse tekst, naar de vorm is het volstrekt anders. Szottowa presenteert de ideeën van Ruusbroec als thematisch gegroepede afzonderlijke spreuken, als genade, naastenliefde of de heilige moeder Gods. Deze opbouw betekent dat Szottowa de tekst niet echt heeft vertaald, maar

fragmenten heeft geherformuleerd en volgens haar eigen intentie heeft gerangschikt. Het boek is voorzien van een korte inleiding met een bijna poëtische weergave van het werk van Ruusbroec. Szottowa merkt op dat de teksten van Ruusbroec moeilijk te begrijpen zijn, dat zijn stilistische uitweidingen enkel door liefde kunnen worden begrepen en de ‘donkere’ vorm de eigenlijke bedoeling verbergt. Dat zijn volgens haar ook de redenen voor haar keuze van een andere presentatie van zijn gedachten.

De vertaling van Sulikowski is als enige op een Duitse bron gebaseerd. Het is niet duidelijk welke vertaling hiervoor werd gebruikt; volgens de vertaler was dat een negentiende-eeuwse tekst. Deze kleine publicatie bevat geen paratekst. De tekst van Ruusbroec staat dus geheel op zichzelf zonder enige informatie over de mysticus of de omstandigheden van het ontstaan van het grote werk. Deze manier van presentatie werd door het beleid van het tijdschrift bepaald.

De laatste, vierdelige complete uitgave van Ruusbroecs werk in de vertaling van Lew-Dylewski is voorzien van een uitgebreide inleiding met veel informatie zowel over Ruusbroec zelf, als ook over andere religieuze stromingen uit diezelfde tijd in de Nederlanden, zoals de Moderne Devotie. Er wordt veel nadruk gelegd op de Middelnederlandse brontekst, de vertaling wordt gepromoot als de eerste vertaling van Ruusbroec naar het Pools. De vertaler beklemtoont dat de tekst direct uit het “Oud-Vlaams” (“staro-flamandzki”) werd vertaald. De uitgever beweert dat de werken van Ruusbroec in Polen alleen uit vertalingen naar andere Europese talen bekend waren. Dat is bijzonder vreemd omdat in de inleiding naar de eerdere Poolse vertalingen wordt verwezen. Mogelijk wil deze merkwaardige opmerking het unieke karakter van de publicatie benadrukken.

7. CONCLUSIE

Bij de Poolse vertalingen van Ruusbroec hebben we in alle gevallen te maken met een veelal tendentieuze uitgave. De werken (compleet of fragmentarisch) verschenen meestal in een sterk katholieke (zelfs conservatief katholieke) context. Naar de vorm zijn ze echter zeer uiteenlopend. Alleen de laatste vertaling heeft de pretentie om de brontekst te volgen. Deze kan echter moeilijk als bron voor wetenschappelijk onderzoek dienen omdat de nadruk vooral op de mystieke belevenis wordt gelegd en niet op de literaire waarden en een getrouwe weergave van de tekst. De vroegere vertalingen

behandelen de werken van Ruusbroec als een verzameling van ideeën die op een tamelijk willekeurige manier naar het Pools werden ‘omgezet’.

Hoewel de werken van Ruusbroec al aan het einde van de negentiende eeuw in het Pools vertaald werden, blijken zijn ideeën niet tot de Poolse cultuur te zijn doorgedrongen. Uit verschillende werken over de heiligen en zaligen uit de katholieke kerk blijkt evident dat Ruusbroec in Polen eigenlijk nauwelijks bekendheid verwierf. Ook Borowski stelt in zijn boek dat Erasmus van Rotterdam en misschien nog even Thomas à Kempis de enige vertegenwoordigers van de Lage Landen waren van wie de invloed op de Poolse intellectuele of spirituele cultuur hun eigen tijd overschreed (Borowski 2007). De in 1908 zaligverklaarde Ruusbroec wordt in dit verband zelfs niet genoemd. Dat wordt duidelijk bij een voorlopige analyse van de katholieke publicaties over mystiek, waar de naam van Jan van Ruusbroec vaak wordt verzwegen. “*In Polish, we don’t have such an interest in Dutch medieval themes*” (Engelbrecht 2016).⁶ Een van de redenen kan zijn dat Polen een lange traditie van eigen conservatieve schrijvers had en daarom minder belang stelde in ‘vreemde’ werken op dat gebied.

REFERENTIES

- Bedeker, Laetita, & Ilse Feinauer. 2006. ‘The translator as cultural mediator’ *Southern African Linguistics and Applied Language Studies* 24: 133–141.
- Borowski, Andrzej. 2007. *Iter Polono-Belgo-Ollandicum: Cultural and literary relationships between the Commonwealth of Poland and the Netherlands in the 16th and 17th centuries*. Kraków: Księgarnia Akademicka.
- D’hulst Lieven, Maud Gonne, Tessa Lobbes, Reine Meylaerts & Tom Verschaffel. 2014. ‘Towards a multipolar model of cultural mediators within multicultural spaces. Cultural mediators in Belgium (1830–1945).’ *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis/Revue Belge de Philologie et d’Histoire* 92 (4): 1255–1275.
- Engelbrecht, Wilken. 2013. ‘Een boegbeeld van de morele sanering — Jo van Ammers-Küller.’ In: Kris van Heuckelom, Dieter De Bruyn & Carl De Strycker (eds.). *Van Eeden tot heden. Literaire dwarsverbanden tussen Midden-Europa en de Lage Landen*. Lage Landen Studies 5, 155–185. Gent: Academia Press.
- Engelbrecht, Wilken. 2016. ‘The Marvellous Doctor — Czech and Polish Reception of Ruusbroec.’ In Marcin Tkaczyk, Marzena Krupa & Krzysztof Jaworski (eds.). *Veritas in caritate. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Andrzeja Szostka MIC*, 103–111. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- German, Franciszek. 1986. ‘Przewłocki Walerian (1828-1895).’ In *Polski Słownik Biograficzny*

⁶ Engelbrecht beklemtoont ook het verschil tussen Polen en Tsjechië, waar vooral de conservatieve katholieken in het werk van Ruusbroec bron van inspiratie vonden.

- 29, Warszawa: Polska Akademia Umiejętności, 28–30.
- Helsztyński, Stanisław. 1933. *Każdy (Everyman) : średniowieczny moralitet angielski*. Biblioteka Dramatyczna Drogi nr. 4, Warszawa.
- Iwazkiewicz, J. (1984). "Kwidam." In Jarosław Iwazkiewicz. *Dramaty. Tom II*. In de reeks "Jarosław Iwazkiewicz Dzieła." Warszawa: Czytelnik.
- Jongen, Ludo, & Małgorzata Dowłaszewicz (eds.). 2012. *Jacob van Maerlant: Vier viervoeters/ Cztery czworonogi*. Lublin: KUL.
- Kasproicz, Jan (vert.). 1907. *Siostra Beatryks: w trzech aktach* (Maurycy Maeterlinck). Lwów, Warszawa: Nakładem Towarzystwa Wydawniczego E. Wende i Spółka.
- Kieniewicz, Stefan. 1964-1965. 'Kalinka Walerian (1826–1886)'. In *Polski Słownik Biograficzny* 11. Warszawa: Polska Akademia Umiejętności, 449–452.
- Lobbés, Tessa & Reine Meylaerts. 2015. 'Cultural mediators and the circulation of cultural identities in interwar bilingual Belgium. The case of Gaston Pulings (1885–1941).' *Orbis Litterarum* 70 (5): 405–436.
- Maeterlinck, Maurice. 1901. 'Soeur Béatrice. Miracle en trois actes.' In Maurice Maeterlinck. *Théâtre III*, 177–225. Bruxelles, Paris: P. Lacomblez & Per Lamm.
- Mertens, Th. 1993. 'Gescreven waerheit blivet staen. De receptie van Ruusbroecs werken.' In Egbert P. Bos & Geert Warnar (eds.). *Een claer verlicht man: over het leven en werk van Jan van Ruusbroec (1293–1381)*, 73–82. Hilversum: Verloren.
- Meylaerts, Reine, Maud Gonne, Diana Roig Sanz & Tessa Lobbés. 2016. 'Cultural mediators in cultural history: what do we learn from studying mediator's complex transfer activities in interwar Belgium.' In Elke Brems, Orsolya Réthelyi & Ton van Kalmthout (eds.). *The Circulation of Dutch Literature*. Leuven: Leuven University Press, *in print*.
- Meylaerts, Reine. 2011. 'Intercultural mediators in multilingual cultures: blessing or curse?' In Lieven D'Hulst & Reine Meylaerts (eds.), *La traduction dans les cultures plurilingues*, 61–72. Arras: Artois Presses Université.
- Oczko, Piotr, & Włodzimierz Szturc. 1998. *Cudowna Historia Maryjki Z Nijmegen, Która Przez Siedem Lat Miała Do Czynienia Z Diablem: Anonimowy Mirakl Niderlandzki Z XV Wieku*. Kraków: Script.
- Przewłocki, Walerian. 1881. *Listy z podróży za-atlantyckiej*. Chicago: Sp. Wydawnictwo Polskie.
- Radoński, Karol M. 1947. *Święci i błogostawieni Kościoła katolickiego: Encyklopedia hagiograficzna*. Warszawa: Księgarnia św. Wojciecha.
- Ruusbroeck, Jan van, & Maria Lew-Dylewski. 2000-2006. *Dzieła*. Kraków: Wydawnictwo Karmelitów Bosych.
- Ruusbroeck, Jan van, & X. W. P. (= Walerian Przewłocki). 1874. *Ruusbroeck przedziwny*. Lwów: Drukarnia Ludowa (= Seyfarth & Czajkowski).
- Ruusbroeck, Jan & Piotr R. Sulikowski. 2000. *Ozdoba duchowego wesela*. Kraków: Znak.
- Ruusbroeck, Jan & Anna Szottowa. 1938. *Myśli błogostawionego Jana Ruusbroeck*. Poznań: Księgarnia św. Wojciecha.
- Stracke, Desideer A., Jean B. Poukens, Léonce Reypens, Marcellus Schurmans, & Jozef Mierlo (ed.). 1944–1948. *Jan van Ruusbroec. Werken. Naar het standaardhandschrift van Groenendaal uitgegeven*. Tiel: Lannoo.
- Warnar, Geert. 2003. 'Ruusbroec in het middelpunt, maar waarvan? De mysticus en de Middelnederlandse letterkunde.' *Queeste. Tijdschrift over Middeleeuwse Letterkunde* 10 (2003), 1: 15-26.
- www1: <http://www.wkb-krakow.pl/> (de website van de Ongeschoeide Karmelieten) geraadpleegd op 29.08.2016

'PODRÓŻE' RUUSBROECA DO POLSKI
— O POLSKICH PRZEKŁADACH
DZIEŁ JANA VAN RUUSBROECA (1293–1381)

Streszczenie

Traktaty Jana van Ruusbroeca zostały przetłumaczone na język polski kilkakrotnie. Pierwsze znane tłumaczenie zostało opublikowane w 1874 r., ostatnie zaś w 2006 r. Niniejszy artykuł przedstawia mediatorów odpowiedzialnych za powstanie polskich wydań — tłumaczy i wydawnictwa. Próbuje także odpowiedzieć na pytania, dlaczego zdecydowali się na przedstawienie myśli tego średniowiecznego mistyka flamandzkiego w Polsce, jakich wyborów musieli dokonać (tekst źródłowy, prezentacja) oraz jaki był odbiór tych tekstów. Większość przekładów była przygotowana i opublikowana w konserwatywnym katolickim środowisku. Prawdopodobnie to było przyczyną małego zainteresowania pracami Ruusbroeca poza tym kręgiem. W latach 2000-2006 dzieła Ruusbroeca zostały przetłumaczone na podstawie współczesnej edycji niderlandzkiej traktatów. Polska publikacja składa się z czterech części, które nie tylko zawierają tłumaczenie dzieł Ruusbroeca, ale przedstawiają również analizę życia i obecności tego twórcy w świecie literatury mistycznej. To może być początek nowej fali zainteresowania pismami tego wielkiego średniowiecznego mistyka.

Słowa kluczowe: mediator; Ruusbroec; przekład; tłumaczenia; wydawnictwo; mistycyzm.

THE 'TRAVELS' OF RUUSBROEC TO POLAND:
ON TRANSLATIONS OF THE WORK OF JOHN OF RUUSBROEC (1293–1381)
INTO POLISH

Summary

The treaties of Jan van Ruusbroec have been translated several times into Polish. The first known translation was published in 1874 and the last one in 2006. This article analyses the mediators responsible for the Polish editions — translators and publishing houses. The article seeks to answer the questions of why they chose to bring the thoughts of this medieval Flemish mystic to Poland, what general choices they made (the source text, the presentation) and what the reception of it was. It appears that most of the translations were prepared and published in a conservative catholic environment. This was the probable reason for little interest in the works of Ruusbroec outside this circle. Between 2000 and 2006, the complete works were translated using the modern Dutch edition of the treaties as the source text. This Polish publication consisting of four parts does not only provide the translation of the works of Ruusbroec but it also gives a comprehensive analysis of his life and presence in the world mystic literature. It could be a start to a wave of new interest in those great medieval writings

Key words: mediator; Ruusbroec; translation; publishing house; mysticism.